

KRITIKA DHE RECENSIONE

Matija Murko: TRAGOM SRPSKO-HRVATSKE NARODNE EPIKE, Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 41, 42, Zagreb, 1951.

Poznati slavist, književni historičar i etnograf, Matija Murko, ostavio nam je, pored šezdesetak zapaženih radova o srpsko-hrvatskoj i slovenačkoj narodnoj epici, i ovo značajno delo u kome je, na preko pet stotina stranica prve knjige, dao, posle Vuka Stef. Karadžića, jednu od najvernijih slika srpskohrvatske narodne epike, i najširu, i prostorno, i vremenski, i po problemima koje je postavio i o kojima je raspravljao. U drugoj knjizi svog dela on je ostavio dragocene podatke o fonografisanju i fonografima epskih narodnih pesama, zatim veliki broj fotografija i tekstova epskih narodnih pesama, u stvari ostavio je priloge koji doprinose boljem izučavanju narodne epike, na preko četiri stotine stranica. Murko je, osim toga, ostavio značajne, među prvima, podatke o albanskoj narodnoj epskoj poeziji na Kosovu, iako je predmet njegovog rada bila srpskohrvatska narodna epika.

Postavljeni zadatak, — a ovako ga je Murko definisao: „Glavni je zadatak moga djela, da pružim u granicama mogućnosti vjernu sliku stanja narodne epike na području, koje sam pohodio u godinama 1930-1932”, — znatno je nadmašen ovim dvema knjigama. Svoja terenska ispitivanja u ove tri godine Murko je proširio rezultatima svojih ranijih ispitivanja, započetih još 1909. godine, i praćenjem novih zbirki i novih naučnih radova do drugog svetskog rata. Zato se može reći da je delo o kome je reč plod dugogodišnjeg rada, u kome je ovaj vredni i savesni naučnik postavio mnoga značajna pitanja srpskohrvatske narodne epike, o njima raspravljao i neka od njih uspešno rešio.

Prva od ove dve knjige sadrži pravo bogatstvo gradje koja je i pouzdana i raznovrsna. Dovoljno je samo baciti pogled na sadržaj pa da se u to uverimo, jer se odmah ukazuju mnoga pitanja, značajna za izučavanje narodne epike; opis putovanja pisan je živo, sa velikim darom zapažanja čak i uzgrednih stvari, koje su takođe važne za dublje sagledavanje života narodne

epike; zatim se opširno raspravlja o pojmu narodne epike, o pevačima epskih narodnih pesama i o pevačicama; posebno se govori o slepim pevačima i pevačicama; opširno se govori o epskoj pesmi, o kolektivnom pevanju epskih pesama, o tužbalici i epskoj pesmi, o odnosu između epske pesme i proze, i posebno o epskoj pesmi Albanaca i Turaka; dalje je reč o epskim pesmama u rukopisnim i u štampanim zbirkama, o instrumentima kojima se prati epsko pevanje, o epskom pevanju bez instrumenata, o mestu, vremenu i funkciji narodnog epskog pevanja, o izvođenju epskih pesama i o formi, o jeziku; zatim o geografiji, istoriji i međunarodnim motivima i njihovoj starosti, o kulturnoj istoriji u narodnim epskim pesama, i na kraju o postanku narodnih epskih pesama i o njihovom propadanju. Ali, tek kada se pažljivo pročitaju sve stranice prve knjige i kada se pregleda druga knjiga, stiče se prava slika o bogatstvu problema koje nam delo nudi, dobiva se prava predstava o vrednosti i o značaju dela za izučavanje srpskohrvatske narodne epike, i albanske narodne epike na Kosovu. I sve je to, što je posebno važno, dato pouzdano, dokumentovano i ubedljivo, slobodno i bez ikakvih obzira da kaže nešto što je zapazio a ne slaže se sa mišljenjima poznatih naučnika, s namerom da se krivo mišljenje ispravi ili da se nepotpuno dopuni.

Moramo istaći i to da Matija Murko nije uvek nov u svojim saopštenjima, što je sasvim razumljivo kada se ima u vidu tolika literatura naših i stranih naučnika o izučavanju srpskohrvatske narodne epike, i širina problema o kome je Murko raspravljao. Zato se mnoge stvari ponavljaju, ali ovde, moramo i to istaći, u duhu naučnih zahteva: da se već rečene istine potvrde, da se dopune, da se osnaže novim dokazima. Kada je diskutovao o nekim spornim pitanjima, on se uvek opredeljavao za mišljenje koje mu se činilo ispravnijim, i to svoje mišljenje to opredeljenje, dokumentovao je, vrlo često novim, nepoznatim

materijalom, činjenicama do kojih je došao u svom dugogodišnjem radu na izučavanju srpskohrvatske narodne epike. Takođe zbog širine problema koje je postavljano, Murko nije mogao uvek da bude jednako precizan, potpun i iscrpan. Zato su se piscu ove knjige potkrale i neke greške koje su uslovile i neke pogrešne formulacije, i nepouzdana mišljenja, — što je, ponavljamo opet, prirodna pojava kada se raspravlja o mnogobrojnosti problema, o kompleksnosti pitanja kakvo je kod nas pitanje narodne epike. Ali, ipak malobrojni slabi delovi ove knjige u odnosu na veću mnogobrojnost pravilno rešenih stvari, ne umanjuju znatno vrednost ovog veoma značajnog dela za izučavanje narodne epike.

Mi ćemo se zbog predmeta ovog rada, koji nema druge pretenzije osim da bude prikaz pomenute knjige, zadržati samo na nakoliko važnijih pitanja, od kojih su neka nova u našoj nauci o narodnoj epici, koja su originalna, Murkova.

Murko je, još na početku izučavanja srpskohrvatske narodne epike, prateći je na terenu, došao do saznanja „da su naše štampane epske pjesme bile samo jedanput onako pjevane ili diktirane i nikad više”. To mu je pomoglo da već 1912. god. dokaže da je Vuk čuvenu pesmu *Jakšići kušaju ljube* pozajmio iz Reljkovićeve *Satira*, ili ju je momče iz nahije užičke moralo prvo otuda naučiti napamet da bi je Vuku kazivalo onako kako ju je Vuk objavio. Godine 1927. Murko je ponovo pokrenuo pitanje *Hasanaginice* i otvorio o njoj raspravljanja u kojima su uzeli učešća mnogi naši i strani čuveni naučnici, i ceo problem je postao poznat kao problem *Murkove Hasanaginice*. Ovo je doprinelo tome da ova lepa pesma postane najviše izučavana, i najizučenija, da tako kažemo.

Obilazeći tridesetih godina, naše poznate epske krajeve, Murko je utvrdio još snažan život narodne epike u njima, ali je, obilazeći neepske krajeve, za koje se često mislio u nauci da nemaju narodnu epiku, otkrio njen život, ustanovivši da ona još dosta dobro živi i na Kosovu, i kod Srba, a naročito snažno kod Albanaca. Potvrdio je, uverivši se na terenu, poznatu Vukovu misao o dobrim i lošim pevačima, rekavši: „da su dobri pevači *improvizatori* u većoj ili manjoj mjeri i da prema tome mogu pjesmu poljepšati ili također pokvariti.”

O pevačima epskih narodnih pesama dao je veoma bogat materijal, i vrlo interesantan. Otkrio je zabludu mnogih o kultu guslara-slepca dokazujući da takvih nema na

terenu, da ih je ranije bilo više samo zato što je pre cepljenja protiv velikih boginja više ljudi ostajalo slepo od ove opake bolesti; ustao je energično protiv izjednačavanja guslara-slepca, pevača epske narodne pesme, sa prošnjakom.

Murko je skrenuo pažnju i na neka zapostavljena pitanja u izučavanju srpskohrvatske narodne epike. Rekao je da su parodije epskih narodnih pesama posle Vuka sasvim zapostavljene; takođe je skrenuo pažnju na odnos epske pesme i proze, na prošaranost epske pesme prozom i obrnuto-na prošaranost proze stihovima epske pesme. Naročito je insistirao na izučavanju muslimanske narodne epike, ukazujući na to da ovom pesništvu nije poklonjeno dovoljno pažnje, a sam se trudio da što više uradi na njenom izučavanju ukazujući na neke osobenosti ovog dela srpskohrvatskog epskog pesništva: na starinu, na begovske pevače, na formu, sadržaj, pevanje itd., a posebno je insistirao da se što pre pokupi, zabeleži ovo narodno pesništvo koje vrlo brzo nestaje, kao i epska narodna pesma nekih drugih krajeva u kojima ona vrlo brzo propada, nestaje pred novim vremenom. Uvidevši da kod nas nema dobro organizovanog i sistematskog rada na beleženju narodnih epskih pesama, predlagao je osnivanje arhiva u kojima bi se čuvale zbirke narodnih pesama, tražio je, zatim, izradu podesnih kataloga koji bi olakšali izučavanje ovog pesništva.

Na terenu je Murko utvrdio da se najviše pevaju epske pesme iz Vukove II, III i IV knjige, ali najviše iz druge, potvrđujući dobar ukus narodnih guslara i drugih pevača epskih pesama; utvrdio je oživljavanje narodne epike u balkanskim ratovima i prvom svetskom ratu i pretpostavio njeno oživljavanje u drugom svetskom ratu, u našoj NOB u kojoj je poginuo u Sloveniji 1943. godine, i njegov sin, inženjer Stanko Murko, Matijin saradnik na putovanjima 1930-1932. Terenskim ispitivanjem utvrdio je kojim se sve instrumentima pratilo epsko pevanje, i opisao je te ipstrumente u svim krajevima kuda je prošao; posebno je izučavao pevanje epskih pesama bez instrumenata, ukazujući na njegov značaj u očuvanju srpskohrvatske narodne epike; utvrdio je kada se, na kojim mestima i u kojim prilikama, peva epska pesma, ko su ljudi koji pevaju, kakva je njihova sredina, ko ih podstiče na pevanje i šta ih podstiče; ustanovio je razlike u epskom pesništvu koje se događaju za

deset godina vremena-upoređujući stanje snimljeno pre tog vremena sa stanjem posle deset godina; utvrdio je da još štokavski dijalekat-dijalekat epske pesme, i nešto čakavski, ali da je pravi jezik srpskohrvatske narodne epike i jekavski govor.

Kada je raspravljao o geografiji i istoriji u epskim narodnim pesama, našao je originalno opravdanje za narodnog pesnika kada čini greške u stavljanju mesta u sasvim druge krajeve, jer je područje od Carigrada do Beča i od Jadranskog mora do Rusije—a na njemu su se odigravali događaji epskih pesama — prostorno preveliko za nepismena ili polupismena čoveka i na „O tako golemom području nemaju ni obrazovani ljudi jasne predodžbe. . .” To je, svakako razlog i onolikim anahronizmima u epskim pesama, ili bar jedan od najvažnijih razloga. Potvrdio je da je osnova svake epske pesme, njenog prvobitnog oblika bar, neki događaji, i smatra da su epske pesme istorične; objašnjavao je koji su razlozi popularnosti pojedinih junaka narodne epike na čitavom našem području. O stariji srpskohrvatskog epskog pesništva rekao je tačno i energično; „Nema dakle sumnji, da su epske pjesme nastojale već barem u 12. stoljeću. . .” dajući tako konačan sud o tako važnom i o toliko čestom pitanju naše narodne epike u raspravama mnogih naših i stranih naučnika koji su se njime bavili.

Posmatrajući kulturnu istoriju u srpskohrvatskoj narodnoj epici Murko je došao do značajnog otkrića: „I posljednja putovanja i studij narodnih pjesama i literature o njima učvrstili su moje uvjerenje, da su epske narodne pjesme odraz kulturnih prilika u prošlosti i sadašnjosti”, i ovo svoje uvjerenje potkrepio je nizom vrlo ubedljivih dokaza. Potvrdio je Jirečekovo mišljenje, materijalom u epskim narodnim srpskohrvatskim pesmama, da je uređenje u srpskoj srednjovekovnoj državi, pa čak i u vazalnoj Srbiji, bilo sličnije srednjoevropskom i zapadnoevropskom nego vizantijskom, da su čak i bosanski begovi sličniji feudalnim baronima srednje Evrope nego turskim, što je već zapazio Giljferding uzgred, s kojim se Murko slaže, jer su dugo, zapravo sve do agrarne reforme u Jugoslaviji, uživali povlastice koje nisu imali feudalci u ostalim delovima Turske, pa da je i to jedan razlog konzervativizmu ovog sloja u Bosni i njegovom opiranju reformama u Turskoj (Gradašević). Da su narodne epske pesme odraz kulturnih prilika u prošlosti Murko je potvrdio bogatim materijalom: slikama srednjovekovnih megdana i dvoboja,

kumstvom, pobratimstvom i posestrinstvom, postojanjem „budalina” na begovskim dvorovima, prisustvom velikog broja turcizma prisustvom stare odeće i oružja, realističkim slikama, srednjovekovnim kulama, utrkama, bacanjem kamena s ramena, sokolarstvom; posebno duhovnim, društvenim i materijalnim pojavama epsko-primitivnim: osvetama vrlo krvavim, hajduštvom, podređenim položajem žene, otmicama, praznovercama, tradicijom i uspomenama na junake.

O nastojanju novih pesama kaže: „*Preduvjet* za nove *pjesme* uvijek je nekakav *dogadaj*, ratni ili iz svagdanjega života”, ali da su epske narodne pesme delo obdarenih pojedinaca, pesnika, koji stvaraju u narodnom duhu, a da „*Pjesnika epskih pjesama* nalazimo najviše među samim pjevačima”. Međutim, ne odbacuje mogućnost kolektivnog stvaranja epskih pesama, u izuzetnim prilikama, na primer u ratu. Nove se pesme, potvrđuje Murko, stvaraju prema šemi starih, ali svaki je pevač improvizator.

Murko je naveo niz razloga o gubljenju srpskohrvatskih narodnih pesama, i kao najvažniji navodi „što su one izgubile svoj osnov konačnim oslobodenjem svih Srba i Hrvata od petstogodišnjeg turskog jarma”. Značajni su i drugi razlozi koje navodi: nestajanje odmetnika od vlasti, zasićenost ljudi ratovima, nestajanje aga i begova i prestanak života bez rada, nestajanje besposličara, raspadanje patrijarhalne zadruge, nastupanje novih ekonomskih odnosa i drukčijeg privređivanja, „Pala na glavu briga, za pjevanje nema dokonluka” — slikovito je ovo predstavio Murko jedan njegov pevač iz Novog Pazara; nestalo je velikih utrina pa i stočarstva kao nekad, a onda i čobana; nova kultura odbacuje ono što nije savremeno pa se”. . . i epske pjesme smatraju kao nešto nisko, priprosto i zastarjelo, da i ne spominjem, da se sve više pokolebava vjera u njihovu istinitost, tako da se pjevačima prebacuje da lažu”; propadaju narodne nošnje; razlike gledanja generacija mlađih i starih sve su veće: mladi žele druge instrumente i druge pesme; širi se violina i harmonika, gitara i klarinet, zatim gramofon, radio; škola *takođe* utiče na nestajanje njihovo. Murko je tvrdio da je prvi stepen odumiranja epike onaj kada „prelazi se najprije od gusla na pjevanje bez instrumenata” u zapadnim krajevima; gusle se prvo potiskuju iz grada; ali, zaključno je: „na osnovu svojih putovanja godine 1930. i 1931. došao sam do uvjerenja, da će se narodna epika dulje vremena održati, nego što sam pretpostavljao”, i da epika

postaje narodna umetnost planinaca"... koja je ipak sačuvala svoju stvaralačku snagu, tako da njezine pjesme mogu i danas biti bolje nego u knjigama", verovatno misleći na loše knjige narodne epike, kojih je, istina, velik broj.

„Kao pučka umetnost uopće, tako je i srpsko-hrvatska narodna epika bila prvobitno precjenjivanja, a poslije podcjenjivana, ali i ovdje je nastupilo doba nove pravedne ocjene", vrlo tačno i pravedno ocenio je Murko, i nastavio: „Više nego dosad narodna epika mora postati i predmetom stvarnog domaćeg istraživanja i s formalne i sa stvarne strane. Tim će povećati njezin i nadalje pozitivan utjecaj na književnost i svu umjetnost".

Murko je, na kraju, pred nauku o srpskohrvatskoj narodnoj epici postavio dosta široke i ozbiljne zadatke: „Pjesme bi trebalo sakupljati u krajevima, koji su dosad slabo ispitani na pr. u Novopazarskom Sandžaku i u Staroj Srbiji... Potrebni bi bili i kritički pregledi svih dosadašnjih radova o različnim predmetima i pitanjima narodne epike, poglavito i umjetničkim. Nisu još raspravljena opisivanja junaka, djevojke, konja, oružja i odjeće... Vrlo nam je potreban opis junaka, mjesta i domaćih i međunarodnih motiva u epskim pjesmama. Zanemarena je bila i geografija, raširenost i skupljanje narodnih epskih pjesama i popisa pjevača u štampanim zbirkama. Podrijetlo pjesama i imena pjevača i skupljača u starijim zbirkama... Vrlo bi zahvalna tema bio odnos srpskohrvatske epike prema balkanskoj epici: bizantskoj, novogrčkoj, albanskoj, rumunskoj, i uopće prema epici susjednih naroda".

Posebno bismo istakli značaj ove knjige za istraživanje narodne epike na Kosovu. Murko je 1930. godine proveo petnaest dana u više mesta Kosova. Uočio je da se kod Albanaca „dobro očuvala usmena tradicija, tako da kod njih još uvijek, sve pjeva, te stalno nižu nove pjesme". I ako je uzgred govorio o albanskoj epici, rekao je niz zanimljivih stvari kojima premašuje okvire teme o kojoj je raspljavljao. O epici Turaka rekao je kratko: „Turci, koji su živjeli i još žive po gradovima, ne pjevaju". Interesantno je Murkovo zapažanje da su janičari pevali junačke pesme, kratke, uz tamburu sa dve žice i da je predstavljen tako janičar na jednoj staroj, slici, — pa bi možda istraživanja svih pojava donelo neke rezultate o zajedničkim između epskog pevanja Turaka i Albanaca i arapske hamaze i albanske epske pesme koja je takođe kratka. Murko je konstatovao da

je srpska narodna epika Kosova natopljena lirikom više nego i u jednom kraju.

Druga knjiga, „Tragom srpsko-hrvatske narodne epike", sadrži podatke o fonografisanju, popis fonograma, podatke o fotografisanju, preko pet stotina reprodukcija, popis slika, priloge: četiri srpskohrvatske i tri albanske narodne pesme sa prevodom na srpskohrvatski, kartu putovanja i beleške uz nju, bibliografiju radova Matije Murka posvećenih srpskohrvatskoj i slovenačkoj epici, registar imena, registar pevača i registar reči kojih nema u Vukovom Rječniku i Rječniku JAZU. Interesantno je za istraživača narodne epike Kosova da se čuva u Slovenskom institutu u Pragu bogata građa koja nije mogla da ude u ove dve knjige. Murko je, raspravljajući o mnogim pitanjima srpskohrvatske narodne epike, na mnogim stranicama prve knjige ostavio puno interesantnih podataka o narodnoj epici na Kosovu, i srpskoj i albanskoj. Ovi dragoceni podaci, razasuti na mnogim stranicama, predstavljaju veoma značajan prilog njenom proučavanju.

Na kraju bismo morali da ukažemo i na nekoliko nepreciznosti i nepotpunosti Matije Murka, ali samo na one koje se odnose na narodnu epiku Kosova. Na ostale greške i nedostatke ukazao je profesor Nikola Banašević u opširnom prikazu ove knjige (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, XX, 1—2, 1954. 105—109/.

Jedna od njih je pitanje bugarštica. Naime, Murko je izneo podatak da je u Orahovcu, na Kosovu, čuo da postoje bugarštice: „U Orahovcu na Kosovu čuo sam, da postoje ovakve lirsko—epske pjesme", a u fusnoti objašnjava: „Nisam mogao saznati o tome ništa bliže, budući da je učitelj, kome sam to spomenuo, bio uvrijeđen, da on — nacionalni radnik — širi bugarštvo. „Biće da se radi o jednom velikom nesporazumu za koji je Murko kriv. Isto je tako nesiguran kada govori o bugaršticama u Primorju i Istri, i uopšte kada raspravlja o bugaršticama. Murko je takođe doneo olako zaključak da Giljferding i Jastrebov nisu poznavali narodni život i epsku pesmu ovih krajeva, izgubivši iz vida da je Giljferding posle Vuka prvi zapisao jednu epsku pesmu u Dečanima a da je Jastrebov štampao najviše epskih pesama iz ovih krajeva. On je, usvajajući Kopitarevo mišljenje da „izvori albanskih pesama treba tražiti u srpskim" i donoseći ovako kategoričan zaključak — izgubio iz vida da se ovo može odnositi samo na starije albanske narodne epske pesme, ali

nikako na sve epske albanske pesme, pogotovo ne na novije.

Nekoliko slabijih stranica knjige ipak ne mogu da ospore značaj njen za izučavanje epske poezije kod nas, srpskohrvatske pre svega, ali i albanske na Kosovu jednim

delom. Smatramo, zato, da ovaj prikaz koji izlazi gotovo dvadeset godina posle pojave knjige, neće biti suvišan ako nas podseti još jednom na ovaj značajan priručnik u izučavanju narodne epike.

VLADIMIR BOVAN

REVUE ALBANAISE DE L'ETHNOLOGIE ET DE LA LINGUISTIQUE

— Monographie de la langue albanaise... (The text is very faint and mostly illegible, appearing to be a review or preface in French or Albanian.)

REVUE ALBANAISE DE L'ETHNOLOGIE ET DE LA LINGUISTIQUE

— (The text is very faint and mostly illegible, appearing to be a review or preface in French or Albanian.)

REVUE ALBANAISE DE L'ETHNOLOGIE ET DE LA LINGUISTIQUE

— (The text is very faint and mostly illegible, appearing to be a review or preface in French or Albanian.)

— (The text is very faint and mostly illegible, appearing to be a review or preface in French or Albanian.)

REVUE ALBANAISE DE L'ETHNOLOGIE ET DE LA LINGUISTIQUE

— (The text is very faint and mostly illegible, appearing to be a review or preface in French or Albanian.)